

TARPUKARIO MINISTRŲ BIOGRAFIJŲ ŽODYNAS

DR. AUDRONĖ VEILENTIENĖ

*Kauno technologijos universitetas
Kaunas University of Technology
K. Donelaičio g. 73, LT-44029 Kaunas
El. paštas audrone.veilentiene@ktu.lt*

Tamošaitis, M., Bitautas, A., Svarauskas, A. Lietuvos Respublikos 1918–1940 m. vyriausybių ministrų biografinis žodynas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras: Lietuvos edukologijos universitetas, 2016. 568 p.

2016 m. pabaigoje pasirodęs enciklopedinis leidinys „Lietuvos Respublikos 1918–1940 m. vyriausybių ministrų biografinis žodynas“ – didelis istorikų dr. Mindaugo Tamošaičio, doktoranto Algio Bitauto ir dr. Artūro Svarausko darbas, kurio laukė ne tik Lietuvos politinės istorijos tyrinėtojai, bet ir visi, besidomintys Lietuvos istorija. Pratar-mėje rašoma, kad tai yra Lietuvos edukologijos universiteto rengiamos serijos „Lietuvos vyriausybių ministrų biografinis žodynas“ antra-sis tomas. Planuojama parengti dar tris tos serijos leidinius, tai būtų: „Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės centrinės vykdomosios valdžios pareigūnų biografinis žodynas“ (t. 1), „Okupuotos Lietuvos 1940–1990 m. vyriausybių ministrų biografinis žodynas“ (t. 3) ir „Lietuvos Respublikos 1990–2018 m. vyriausybių ministrų biografinis žodynas“ (t. 4). Analizuojant serijos temų pavadinimus, į akis krinta tai, kad okupuotos Lietuvos ministrai prilyginami nepriklausomos Lietuvos ministrams, taip tarsi pripažįstant, kad okupuota Lietuva turėjo sava-rankiškumą ir ministrai nebuvo okupacinės valdžios marionetės. Pa-našiai buvo sudaryta kolektyvinė monografija „Lietuvos Seimo istorija:

XX–XXI amžiaus pradžia¹. Techniškai traktuojant, kad LSSR taip pat turėjo ministerijas ir ministrus, ir pateikiant jų biografijas bendroje serijoje „Lietuvos vyriausybių ministrų biografinis žodynas“, ištrinamos ribos tarp nepriklausomos ir okupuotos Lietuvos, paliekant abejonę, o gal okupacijos apskritai nebuvo ir Lietuva savo noru įstojo į Sovietų Sąjungą. Šitaip Lietuvos istorikai sąmoningai arba nesąmoningai pasitarnauja Rusijos informaciniam karui. Okupuotos Lietuvos valdžios institucijų istoriją reikėtų publikuoti atskiru leidiniu, o ne kaip tęstinį „Lietuvos vyriausybių ministrų biografinio žodyno“ tomą.

„Lietuvos Respublikos 1918–1940 m. vyriausybių ministrų biografinis žodynas“ svarbus ir reikalingas, nes iki šiol nebuvo leidinio, skirto visiems tarpukario Lietuvos ministrams. Leidinį sudaro pratarmė, įvadas, ministrų biogramos ir ministrų kolektyvinė biografija. Pratarmėje apžvelgta istoriografija, tyrimo tikslas ir uždaviniai, chronologinės ribos, terminija ir problemos, tyrimo metodai, šaltiniai. Įvadą sudaro 4 dalys: pirmoje – Ministrų kabinetas aptariamas Lietuvos politinės sistemos struktūroje, antroje – analizuojama laikinųjų vyriausybių veikla 1918–1920 m., trečioje – analizuojamos parlamentinio, o ketvirtoje – autoritarinio laikotarpių vyriausybės. Leidinio pabaigoje pateikiama ir to meto vyriausybių kolektyvinė biografija, kurioje yra apibendrinti duomenys apie ministrų gimimo vietas, socialinę kilmę, pasiskirstymą pagal tautybę, konfesinę priklausomybę, amžių, šeiminių padėtį, likimą.

Žodyne atlikta biografinė vyriausybių narių veiklos analizė siekė atskleisti vyriausybių darbus tiriamuoju laikotarpiu. Įvade suminėti svarbiausi vyriausybių darbai, tačiau nėra nuodugnesnės analizės, o parengtos ministrų biografijos leidžia tą padaryti. Kai kurie istoriniai faktai leidinyje traktuojami vienpusiškai arba klaidingai interpretuojami. Pvz., p. 34 apie III Prano Dovydaičio vadovaujamą kabinetą rašoma:

¹ Plačiau: Veilentienė, A. Lietuvos Seimo istorija. Rec. kn.: Blažytė-Baužienė, D., Tamošaitis, M., Truska, L. *Lietuvos Seimo istorija: XX–XXI a. pradžia*. Vilnius: „Baltų lankų“ leidykla, 2009. *Istorija*. [T.] 78 (2) (2010), p. 82–85.

LIETUVOS
VYRIAUSYBIŲ
MINISTRŲ
BIOGRAFINIS
ŽODYNAS

2

Mindaugas Tamošaitis
Algis Bitautas
Artūras Svarauskas

**Lietuvos
Respublikos
1918–1940 m.
vyriausybių
ministrų
biografinis
žodynas**

Mokslo ir
enciklopedijų
leidvybos
centras

„kabinetai jau tada priklijuotas keistas „gyvojo rožančiaus kabineto“ pavadinimas, kuris turėjo simbolizuoti dažną nevaisingą posėdžiavimą <...>“, tačiau nenurodoma, kad minėtą Ministrų kabinetą taip pavadino Antano Smetonos biografas Aleksandras Merkelis². Pateikiant vienpusišką vertinimą formuojama tendencinga nuomonė apie šios Vyriausybės darbą. Siekiant objektyvumo, reikėjo pateikti informaciją, kaip šios Vyriausybės darbą vertino kiti autoriai – pvz., Juozas Girnius³. Nepaminėti šios Vyriausybės atlikti darbai ir svarbūs įvykiai: pvz., kovo 15 d. į Lietuvą atvyko amerikiečių maitinimo komisija, vadovaujama majoro Rosso, o kovo 19 d. – prancūzų karinė misija, vadovaujama pulkininko C. Reboullo. Kovo 18 d., gindamas JAV komisiją nuo demoralizuotų vokiečių kareivių, žuvo savanoris Pranas Eimutis⁴.

Parlamentinio laikotarpio vyriausybių analizėje krinta į akis, kad labai daug dėmesio skirta Kazio Griniaus Ministrų kabinetui, o kiti Ministrų kabinetai analizuojami paviršutiniškai. Ernesto Galvanausko Ministrų kabinetai ir krikščionių demokratų X, XI ir XII Ministrų kabinetai aptariami kartu. Dėl klaidingų interpretacijų neišvengiama šiurkščių istorinių klaidų. Pvz., p. 49 rašoma, kad 1924 m. rudenį vyko slaptos derybos su Lenkijos vyriausybės delegacija, atvykusia į Lietuvą. Istorikas Vytautas Žalys rašė, kad anglų diplomatai įtarė, jog liepos 11–12 d. Palangoje įvyko lietuvių politinio elito ir Lenkijos diplomatų susitikimas, tačiau vėliau pripažino, kad tokio susitikimo nebuvo⁵. V. Žalys teigė, kad slaptas derybas su Lenkijos vyriausybės atstovais vedė Vytautas Petrusis, o kiti A. Tumėno Vyriausybės nariai apie tai nežinojo⁶, todėl kaltinti visos Vyriausybės nereikėtų.

Knygoje pateikiama Lietuvos Respublikoje 1918–1940 metais dirbusio 21 Ministrų kabineto narių biografijos su jų portretinėmis

² Merkelis, A. *Antanas Smetona: jo visuomeninė, kultūrinė ir politinė veikla*. New York (NY), 1964, p. 220.

³ Girnius, J. *Pranas Dovydaitis*. Chicago, Ill., 1975, p. 160–172.

⁴ *Ten pat*, p. 165–166.

⁵ Žalys, V. *Lietuvos diplomatijos istorija (1925–1940)*. Vilnius, 2007, t. 1, p. 55–56.

⁶ *Ten pat*, p. 49–51.

fotografijomis, kas taip pat sudaro papildomą leidinio vertę. Tuo laikotarpiu šias pareigas ėjo šimtas ministrų. Biografijos parengtos pagal standartinę anketą, kurią jau naudojo autoriai, rašydami Seimo narių biografijas. Įvade teigiama, kad biografijose norėta suteikti išsamų vaizdą apie kiekvieną ministrą kaip individą ir grupės narį, išryškinti ministrų elgseną likiminių situacijų akivaizdoje, asmeninių nuostatų svarbą veiklos tęstinumo raidoje. Leidinyje turbūt pirmą kartą plačiau aprašytos ministrų be portfelio žydu ir gudų reikalams biografijos. Biografijų pradžioje pateikiami ministrų giminystės ryšiai: nurodomi ne tik tėvai ir vaikai, bet ir broliai bei seserys, kai kur net nurodomi vaikų krikšto tėvai. Šie duomenys suteikia papildomos informacijos apie ministro šeimą ir aplinką.

Žodyne siekta parodyti Ministrų kabinetų formalių ir neformalių lyderių elgsenos modelius, ministrų, kaip komandos narių, veiksmus, bendros kolektyvinės atsakomybės traktavimo niuansus, ministrų realių galių ir asmeninių ambicijų dermės aspektus, tačiau tai atskleista tik vieno kito ministro biografijoje. Daugiausia dėmesio (9 puslapiai su šaltinių ir literatūros sąrašu) skirta Ministro Pirmininko ir ministro Ernesto Galvanausko biografijai (A. Bitautas, M. Tamošaitis, p. 158–166), po 8 puslapius skirta Antano Merkio (A. Bitautas, M. Tamošaitis, p. 268–275), Mykolo Sleževičiaus (M. Tamošaitis, p. 367–374) ir Augustino Voldemaro (A. Bitautas, M. Tamošaitis, p. 488–495). Dar 5 ministrams skirta po 7 puslapius: Jonui Pranui Aleksai (A. Bitautas, M. Tamošaitis, p. 75–81), Vincui Čepinskiui (A. Bitautas, M. Tamošaitis, p. 117–123), Stasiui Raštikiui (A. Bitautas, p. 326–332), Antanui Tamošaičiui (M. Tamošaitis, p. 429–435) ir Juozui Urbšiu (A. Bitautas, M. Tamošaitis, p. 453–459). Vis dėlto daugelyje biografijų autoriams nepavyko atskleisti ministrų asmeninių savybių ir nuostatų, nes biografijos per trumpos (2–3 puslapiai). Ypač tą galima pasakyti apie tautininkų vyriausybių narius: Julijų Čapliką, Stasį Čiurlionį, Kazį Germaną, Joną Gudauskį, Julijų Indrišiūną, Juozą Jankevičių, Joną Masiliūną, Joną Masiulį, Stasį Putvinskį, Juozą Skaisgirį, Joną Sutką, Vytautą Vileišį, Aleksandrą Žilinską.

Nors leidinyje naudoti reikšmingi pirminiai šaltiniai – ministrų asmens bylos, saugomos Centriniam valstybės archyve, ir baudžiamosios bylos, saugomos Lietuvos ypatingajame archyve, bei gausi istoriografija, biografijose yra nemažai netikslių faktų ir interpretacijų. Pvz.: A. Bitauto parengtoje ministro Petro Aravičiaus biografijoje (p. 84) rašoma, kad jo sūnus buvo Kauno technologijos instituto studentas, tačiau nei 1941 m., nei vėliau tokio instituto Kaune nebuvo. Artūro Svarausko rašytoje V. Čarneckio biografijoje (p. 116) rašoma, kad jis pritarė sovietų ultimatumo priėmimui, nors tame posėdyje jis net nedalyvavo.

Panašu, kad leidinys parengtas paskubomis, nes net keliose žymių ministrų, Vasario 16-osios akto signatarų biografijose praleisti svarbūs gyvenimo faktai. Pvz., Mykolo Biržiškos biografijoje (p. 94), kurią parengė A. Svarauskas, neįrašyta, kad jis 1926–1927 m. buvo Lietuvos universiteto rektorius, nors ši informacija yra net Vikipedijoje⁷. M. Tamošaičio parengtoje Stepono Kairio biografijoje (p. 217–220) daug dėmesio skirta politinei veiklai, tačiau neparasyta, kad 1923–1938 m. jis buvo Kauno miesto savivaldybės Kanalizacijos ir vandentiekio skyriaus vedėjas, parengęs projektą ir vadovavęs miesto kanalizacijos ir vandentiekio įrengimui, nors ši informacija taip pat yra Vikipedijoje⁸. A. Bitauto ir M. Tamošaičio parengtoje Augustino Janulaičio biografijoje (p. 203) nerašoma, kad pokariu jis dirbo ir Kauno valstybiniame Vytauto Didžiojo universitete bibliotekos direktoriumi, taip pat Istorijos-filologijos fakulteto dekanu ir buvo atleistas iš šių pareigų 1946 metais.

Nemažai knygoje ir netikslių interpretacijų. Pvz., A. Bitauto parengtoje Teodoro Daukanto biografijoje (p. 132) rašoma, kad 1922 m. grįžęs į Lietuvą jis beveik nemokėjo lietuvių kalbos, o 1924 m. būti krašto apsaugos ministru jį įkalbėjo rusų karo laivyno karininkas Vladas

⁷ Mykolas Biržiška. Prieiga per internetą: https://lt.wikipedia.org/wiki/Mykolas_Bir%C5%BEi%C5%A1ka

⁸ Steponas Kairys. Prieiga per internetą: https://lt.wikipedia.org/wiki/Steponas_Kairys

Nagevičius. Lietuvių kalbą T. Daukantas mokėjo, nes dar 1917 m. buvo išrinktas Helsinkio lietuvių draugijos „Vyčiai“ pirmininku⁹, nuo to laiko jis pažinojo Vladą Nagevičių, šis 1924 m. jį ir įkalbėjo tapti krašto apsaugos ministru. 1924 m. V. Nagevičius buvo ne rusų karininkas, o Lietuvos kariuomenės generolas leitenantas ir Karo sanitarijos viršininkas.

A. Svarausko parengtose Prano Dovydaičio (p. 148), Antano Endziulaičio (p. 155), Aleksandro Stulginskio (p. 397), Juozo Tonkūno (p. 441) biografijose, M. Tamošaičio ir A. Bitauto parengtose Jono Sutkaus (p. 400), Konstantino Šakenio (p. 405) ir Stasio Šilingo (p. 415) biografijose rašoma, kad jie „išstremti“ į lagerius, tačiau tai buvo įkalinimas, o ne tremtis.

A. Svarausko sudarytoje Kazimiero Jokanto (p. 207) biografijoje rašoma, kad Lietuvai perėmus Stepono Batoro universitetą dėstytojai buvo atleisti, o studentai pašalinti, bet nutylima, kad lenkams dėstytojams buvo pasiūlyta dirbti, o studentams leista studijuoti lietuviškame universitete, tačiau dauguma atsisakė. Vis dėlto į Vilniaus ir Kauno universitetus buvo įmatruliuoti 141 buvęs Stepono Batoro studentas¹⁰.

Antano Tamošaičio biografijoje (aut. M. Tamošaitis, p. 435) kartojama sena klaida, kad jis nukankintas Kauno kalėjime, iš tiesų jis kartu su Kaziu Skuču sušaudytas Maskvos Butyrkų kalėjime¹¹.

A. Voldemaro biografijoje (aut. A. Bitautas ir M. Tamošaitis, p. 488) klaidingai nurodyta jo santuokos data. A. Voldemaras su Matilda Delahay-Jaščenkiene susituokė 1923 m., kai ji išsiskyrė su prof.

⁹ Jurevičiūtė, A. Generolas leitenantas Teodoras Daukantas. *Lietuvos krašto apsaugos ministrai ir kariuomenės vadai*. Vilnius, 2008, t. 2, p. 98.

¹⁰ Jegelevičius, S. Lietuviškojo universiteto kūrimas Vilniuje. *Alma Mater Vilnensis: Vilniaus universiteto istorijos bruožai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2009, p. 763.

¹¹ Skučaitė, V., Juodalienė, V. Kur NKVD sušaudė ir užkasė mūsų ministrus. Prieiga per internetą: <http://m.kauno.diena.lt/naujienos/lietuva/salies-pulsas/kur-nkvd-susaude-ir-uzkase-musu-ministrus-796568>

Aleksandru Jaščenko¹². Be to, čia kartojami sovietinės istoriografijos teiginiai, kad A. Voldemaras vadovavo „Geležinio vilko“ organizacijai, rengė perversmus prieš A. Smetoną ir norėjo įvesti fašizmą (p. 493). A. Voldemaras „Geležinio vilko“ organizacijai tiesiogiai nevadovavo. Šios organizacijos nariai siekė sugrąžinti A. Voldemarą į valdžią, bet jie nesiekė nušalinti Prezidento A. Smetonos, todėl kyla klausimas, ar visus jų veiksmus galima pavadinti perversmais. Beje, vadinamųjų voldemarininkų veikla iki šiol nėra išsamiai istorikų tyrinėta. Spėjimas, kad A. Voldemaras būtų įvedęs fašizmą, nėra pagrįstas, nes jo vadovavimo metais politinės partijos dar galėjo veikti, o 1936 m. vasario 1 d., vadovaujant nuosaikiam Juozui Tūbeliui, buvo paskelbtas Draugijų įstatymas, kuris vidaus reikalų ministrui suteikė teisę „valstybės ir tautos saugumo sumetimais“ uždaryti bet kokią organizaciją. Vasario 6 d., pasiremdamas šiuo antidemokratišku įstatymu, vidaus reikalų ministras uždarė visas opozicines partijas. Taip pat A. Voldemaro biografijoje klaidingai interpretuojami istoriko Zenono Butkaus teiginiai, kad LTS lyderiai A. Smetona, A. Voldemaras ir V. Krėvė-Mickevičius „gaudavo finansinę paramą iš SSRS pasiuntinybės Kaune ir aptarinėjo karinio perversmo perspektyvas“ (p. 491). Z. Butkus rašė, kad sovietai mokėjo už LTS laikraščius, kurie kritikavo valdžioje buvusius krikščionis demokratų ir pasisakė už orientaciją į SSRS ir Vokietiją, leidybą. Nei A. Smetona, nei A. Voldemaras asmeniškai finansinės paramos negavo, už gautus pinigus pasirašydavo V. Krėvė-Mickevičius arba Sofija Smetonienė. Apie perversmą su SSRS atstovu kalbėjosi A. Smetona, bet ne A. Voldemaras¹³. Netiksliai traktuojami istoriniai faktai iškreipia asmenybės portretą ir verčia apie jį susidaryti klaidingą nuomonę.

¹² Jurevičiūtė, A. Profesorius Augustinas Voldemaras. *Lietuvos krašto apsaugos ministrai ir kariuomenės vadai*. Vilnius, 2008, t. 2, p. 15–24.

¹³ Butkus, Z. SSRS intrigos Baltijos šalyse (1920–1940). *Darbai ir dienos*. 1998, Nr. 7, p. 156–157; Bendrininkų kėslai (Vokietijos ir SSRS požiūris į Klaipėdos problemą 1923–1939 metais). *Darbai ir dienos*. 2000, Nr. 21, p. 193–211.

Knygoje galima rasti prieštaravimų tarp faktų, pateikiamų biografi-
jose ir prieduose esančiose lentelėse. Pvz.: Jakuvo Vygodskio biografi-
joje p. 474 (aut. A. Svarauskas) teigiama, kad jis susirgęs mirė Lukiškių
kalėjime, o lentelėje „Sušaudyti arba žuvę ministrai“ rašoma, kad jis
nacių nukankintas (kitur sušaudytas) Lukiškių kalėjime (p. 542).

Kai kurios recenzijoje išsakytos pastabos dėl istorinių įvykių inter-
pretavimo gali būti vertinamos nevienareikšmiškai, tačiau galbūt tai
sukels diskusijų ar paskatins nuodugniau patyrinėti atskiras temas ar
asmenybes. Galbūt nurodytos klaidos bus ištaisytos ir išleistas papildo-
mas žodyno tiražas ar bus pataisyta bent internetinėje duomenų bazė-
je, kurią numatyta sukurti. Norintys daugiau sužinoti apie konkretaus
ministro asmenybę gali naudotis šaltinių ir literatūros sąrašais, kurie
pateikti kiekvienos biografijos pabaigoje.